

УДК 7.01/09.76

DOI <https://doi.org/10.32782/2415-8151.2025.35.37>

З БОГОМ В СЕРЦІ Й УКРАЇНОЮ В ДУШІ

Папета Сергій Павлович¹, Яремчук Олена Миколаївна², Латій Оксана Іванівна³,
Яків'юк Олена Іванівна⁴, Солопов Вячеслав Анатолійович⁵

¹ кандидат мистецтвознавства, доцент, доцент кафедри дизайну,
Вищий навчальний заклад «Університет економіки та права "КРОК"», Київ, Україна,
e-mail: papetasp@krok.edu.ua, orcid: 0000-0001-9896-4411

² кандидат мистецтвознавства, доцент, доцент кафедри дизайну,
Вищий навчальний заклад «Університет економіки та права "КРОК"», Київ, Україна,
e-mail: YaremchukE@krok.edu.ua, orcid: 0000-0002-3982-8580

³ магістр з дизайну інтер'єру, асистент кафедри дизайну,
Вищий навчальний заклад «Університет економіки та права "КРОК"», Київ, Україна,
e-mail: OksanaLI@krok.edu.ua, orcid: 0009-0003-5118-5279

⁴ магістр дизайну, художник-конструктор, асистент кафедри дизайну,
Вищий навчальний заклад «Університет економіки та права "КРОК"», Київ, Україна,
e-mail: YakiviukOI@krok.edu.ua, orcid: 0009-0009-6124-6024

⁵ архітектор, художник, асистент кафедри дизайну,
Вищий навчальний заклад «Університет економіки та права "КРОК"», Київ, Україна,
e-mail: SlavaSA@krok.edu.ua, orcid: 0009-0000-2754-4217

Анотація. Попри пробудження інтересу до мистецтва української діаспори, зумовленого набуттям Україною незалежності, творчість Л. Денисенка залишається маловідомим явищем нашої художньої спадщини. За винятком короткої інформації у Вікіпедії та Енциклопедії сучасної України, відомості про митця і його творчість україномовні обмежені. Ця публікація спрямована на ознайомлення зацікавленої аудиторії з особистістю Л. Денисенка й однією з найяскравіших сторінок його творчості.

Мета. Ввести в науковий обіг факти життєвого шляху австралійського митця українського походження Л. Денисенка (1926–2020), проаналізувати винайдену ним техніку «літерографія», презентувати графічні твори, виконані в цій техніці.

Методологія. Тернистий шлях українського хлопця від Польщі до Австралії, перебіг життя, перші прояви таланту, художня освіта, професійна робота досліджувалися через особисте спілкування й листування з Л. Денисенком у 2010-х рр. Частина інформації отримано з друкованих джерел, переважно це інтерв'ю в пресі, з його особистих нотаток і спілкування зі знайомими художника. Опрацювання творчої спадщини митця відбувалося за матеріалами об'ємного фотоархіву, наданого довіреною особою Л. Денисенка.

Результати. Вивчено й систематизовано біографічні дані й етапи творчого поступу Л. Денисенка. Проаналізовано друковані джерела щодо мистецтва української діаспори 2-ї пол. XX ст. Досліджено теоретичне підґрунтя техніки «літерографія» через порівняння зі схожими графічними техніками минулого. Виявлено новаторський характер літерографічних творів Л. Денисенка.

Наукова новизна. Уперше опубліковано досі не відомі факти з біографії Л. Денисенка. Виявлено причини органічного зв'язку з українською культурою, попри те, що митець після еміграції жодного разу не ступав на рідну землю. Доведено новаторський характер авторської техніки Л. Денисенка «літерографія».

Практична значущість. Результати дослідження можуть бути використані фахівцями з історії українського мистецтва й дизайну. Практичну цінність матиме публікація літературно-графічних творів митця для дизайнерів-графіків, художників, викладачів мистецьких дисциплін.

Ключові слова: мистецтво, література, творча спадщина, друкована графіка, скульптура, мистецтво української діаспори, живопис, каліграфи, іконографія.

ВСТУП

Найбільшою проблемою України впродовж сторіч російського поневолення було систематичне нищення національної пам'яті. З особливою агресивністю політика «манкуртизації» українців провадилася за Радянського Союзу. Цілі покоління українських інтелектуалів були знищені фізично або ж надійно «ув'язнені» в спецархівах, закритих музейних і бібліотечних фондах. Так само надійно були ізолювані українці від життя діаспори, де продовжувала жевріти мрія про незалежну Україну. За цих обставин виховано покоління стандартизованих радянських людей із шаблонним набором ідейних, політичних і культурно-мистецьких пріоритетів. Фальсифікована українська історія і культура утворили вакуум, який заповнювався продуктом російської ідеологічної індустрії. І цей процес, на жаль, продовжувався навіть після відновлення Україною незалежності. Тож не дивно, що в нас невідомі або ж відомі одиницям такі митці, як блискучий майстер авангардної сценографії В. Мюллер, нонконформіст І. Завадовський, представники української діаспори А. Перейма [7], А. Оленська-Петришин [11]. До чималенького списку викреслених з нашої культурної спадщини імен належить і Л. Денисенко.

АНАЛІЗ ПОПЕРЕДНІХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Тема української культурної еміграції із часів відновлення незалежності актуалізована в мистецькому просторі України. Натомість досі немає фундаментальної праці, де б системно представили мистецтво української діаспори ХХ ст. Окремі відомості про українських митців за кордоном містяться в Енциклопедії української діаспори. Так, у четвертому томі можна знайти матеріал щодо митців Австралії, зокрема про Л. Денисенку [2]. Для статті про художника в українській Вікіпедії використано інформацію з довідкового видання «Художники України» [20]. Громадську позицію і роль Л. Денисенки в середовищі митців української діаспори фрагментарно відображено в статтях Вікіпедії «Українське образотворче

мистецтво в Австралії» [19] і «Спілка українських образотворчих митців Австралії» [15]. Важливі відомості містить монографія Г. Новоженець «Образотворче мистецтво української діаспори 1940–1970 років: поліваріантність художнього досвіду» [6]. Зокрема, авторка приділяє увагу окремим визначним мистецьким осередкам у різних країнах і на різних континентах. Найбільш інформативним джерелом є книга й альбом «Моя Україна: ретроспекція творчості» [4], де широко представлена творчість Л. Денисенки. Утім, це видання з невідомих причин так і не дійшло до українського читача. Окремі аспекти творчого доробку митця висвітлено в публікаціях С. Папети «Етномотиви в творчості Леоніда Денисенки» [12], «Графіка Леоніда Денисенки в контексті мистецтва української діаспори» [13].

Аналіз друкованих джерел свідчить про недостатній рівень дослідження мистецтва української діаспори загалом й одного з видатних її представників – Л. Денисенки – зокрема.

МЕТА

Мета статті – показати значення творчості Л. Денисенки в контексті мистецтва української діаспори, висвітлити невідомі факти його біографії, презентувати авторську техніку художника «література».

РЕЗУЛЬТАТИ ТА ОБГОВОРЕННЯ

Першою ланкою в становленні національної і релігійної самосвідомості Л. Денисенки стала родина. Батьки, обоє родом із Запоріжжя, з 1920 р. були змушені емігрувати до Польщі. Батько майбутнього художника Дмитро Денисенко-Зубченко – майор армії УНР, учасник двох зимових походів проти більшовиків, лицар Залізного Хреста, офіцер підрозділу охорони Симона Петлюри. Ніна Денисенко, сирота, опинилася в еміграції разом із людьми, що опікувалися нею. Дмитро з Ніною познайомилися й побралися у Варшаві, де 25 липня 1926 р. в них народився син Леонід. Молоде подружжя, попри матеріальну скруту, з ентузіазмом

брало участь в організації культурного життя місцевої української громади. Ніна Денисенко закінчила у Варшаві Школу українського танцю й Балетну школу Тетяни Висоцької. Разом із чоловіком і доброю знайомою сім'ї Оленою Телігою вона заснувала Український театр та Українську школу. Зокрема, завдяки особистому впливу О. Теліги викристалізовувалися національні погляди Леоніда. До речі, саме О. Теліга, що була вчителькою Леоніда в українській школі, першою завбачила в ньому майбутнього художника. А сталося це так. Якось на перерві хлопчик нарисовував на класній дошці військовий корабель. Коли О. Теліга повернулася до класу на початок лекції, вона була вражена наскільки натуральною вийшла та картина. Вона поклікала маму Леоніда, що тоді працювала на шкільній кухні, і при всьому класі напропорочила хлопцю велике майбутнє в мистецтві. Ніна Денисенко на те лише розсміялася, а за нею засміявся й сам юний митець.

Роки життя в Польщі художник згадував як украй складні для родини. Залишилося в пам'яті неприязне ставлення до українських емігрантів, відчуття постійної небезпеки, що загрожувала батькам, настирливі спроби полонізації. Щоб отримати посвідчення про освіту, він мав щодня ходити до польської школи, і тільки субота залишалася для навчання в українській школі. Якось у польській школі дітям видали підручники, де територію України було включено до складу Польщі. Леонід у нестямі розірвав ту книжку і став топтати її ногами. За цей вчинок його батька могли ув'язнити й навіть стратити. Допомога надійшла неочікувано: вчителька польської мови, яка насправді виявилася німецькою агенткою, владнала справу. Батькові Леоніда вона згодом зізналася, що вподобала талановитого українського хлопчика й не хотіла б завдати його родині біди.

У роки навчання, щоб урятувати українських дітей від полонізації і хоча б трохи причастити рідної землі та мови, Ніна Денисенко щоліта вивозила їх до галицьких сіл. Одні з таких літніх вакацій Леонід з братом Юрієм провели в митрополита А. Шептицького. Це знайомство залишило глибокий слід у душі побожного хлопчика й зміцнило його віру. З 13 років, окрім польської школи, Леонід почав навчатися у варшавській Державній графічній академії. Уже через три роки він почав отримувати перші професійні замовлення, а саме малював заголовки й титри до кінофільмів.

За німецької окупації Польщі, 1943 р., Леонід Денисенко завершив навчання

в Державній графічній академії і вступив до варшавської Православної духовної семінарії ім. Кирила і Мефодія, де провчився до 1944 р. Становище родини Денисенків залишалося хитким і небезпечним. Смерть повсякчас ходила поруч, але Бог рятував їх одне для одного. Художник згадує, як одного разу він уцілів під час бомбардування лише тому, що його закидало трупами людей. Іншого разу вони з братом потрапили під кулеметний вогонь радянських танків і врятувалися тільки тим, що вдали із себе постріляних. Проте тікати з Польщі родині довелося саме через рідкісний хист Леоніда. Сталося так, що батько таємно рятував полонених українців з концентраційного табору. На долю Леоніда припало виготовляти утікачам фальшиві документи. Він робив це надзвичайно віртуозно, але, зрештою, хтось виказав його німцям. У самий день арешту Денисенків попередили, що ввечері їх мають заарештувати. Рятуючись, вони терміново полишили Варшаву й перетнули словацький кордон.

Згодом, уже наприкінці війни, доля занесла українську родину до самої Німеччини. Проте й там молодий художник не покинув ризиковану гру зі смертю – він продовжував виготовляти фальшиві документи для тих, хто потребував порятунку. Зокрема, виготовив такий документ і для власного батька, ретельно перерисовувавши всі потрібні печатки. Цього разу безкарно не минулося – його заарештували вдвох з братом і кинули до в'язниці. За написами на стінах хлопці збагнули, що потрапили до камери смертників. Саме тоді до міста наблизився фронт, і крізь загразоване віконце, видершись на плечі, хтось із братів міг бачити пожежі будинків навколо в'язниці. Логіка підказувала, що, відступаючи, німці мають знищити в'язнів. У такому очікуванні брати нарешті почули кроки в коридорі, і двері їхньої камери відчинилися. У темряві хлопці побачили лише кремезні постаті й білі зуби. Л. Денисенко зізнався, що в очікуванні близької смерті йому здалося, ніби пекельні духи прийшли по їхні душі. Насправді ж то були американські вояки-негри, які посміхалися переляканим українським хлопцям.

Щоб віддячити рятівникам, Л. Денисенко пішов служити до американської армії як художник і перекладач. Цей час він згадує із вдячністю, оскільки до нього там ставилися краще, ніж до американських офіцерів. За чотири роки перебування в Німеччині молодий художник встиг зробити надзвичайно багато. Освіту він завершив 1948 р. в Українській

реальній гімназії у м. Бад-Верісгофен. Серед його перших мистецьких надбань – виставка карикатур із життя емігрантів в українському таборі переміщених осіб у Діллінгені, участь у мистецькій виставці у Кемптені. У цей час він також розписав два іконостаси для церков, зробив три серії поштових марок (серед яких «Рідній школі на чужині» з портретами Т. Шевченка та І. Франка), писав картини, ілюстрував книжки, малював дотепні карикатури.

У перенаселеній Європі не знайшлося місця для родини Денисенків, як, власне, і для тисяч інших українських родин. Після короткої подорожі європейськими країнами (враження від цих подорожей Австрією, Швейцарією, Італією ретельно зафіксовано пером Л. Денисенка) стало очевидно, що час вирушати світ за очі, шукати своєї землі обітваної. Спершу вони мали вирушити до Аргентини. Натомість перед самим відплиттям їхній рейс скасували, оскільки, за неофіційною інформацією, серед біженців на пароплаві перебувало двоє агентів КДБ. Через це Л. Денисенко разом зі своїми рідними врешті опинився в Австралії. Це сталося 1949 р.

Спочатку обставини склалися несприятливо. Денисенки потрапили до табору Батгurst, де для емігрантів було встановлено сувору дисципліну. Ставлення до прибульців там було недоброзичливе. Місцевим диктатором виявився начальник табору, колишній військовий, посадовець з великими повноваженнями. Після карантину в таборі емігрантів розподіляли на важкі роботи в диких частинах Австралії, що насправді не відрізнялося від примусових робіт. Найгіршим було те, що внаслідок цього розподілення могли розлучити родину. До того ж стало відомо, що хлопців мають відрядити збирати цукрову тростину, де чимало емігрантів гинуло від сили силенної отруйних гадюк. Утім, цього разу хист Л. Денисенка справді врятував родину. Сталося так, що начальник табору побачив дотепні карикатури, зроблені українським емігрантом з адміністрації табору, зокрема і його самого. Начальнику так сподобалися ці й інші роботи художника, що він запропонував зробити для нього все можливе. Леонід попросив лише одне, щоб не розлучали родину. Цим він подивував і ще більше прихилив до себе серце начальника табору. Урешті, той зарахував батька до місцевої поліції (попри те, що в того була лише одна рука), матір і брата було приставлено до кухні, а Леоніда він зробив завідувачем відділу картотек табору. Та це було ще не все. Новоспечений службовець отримав

секретаря, який і виконував усю паперову роботу, а його самого водій вивозив на етюди за межі табору. Окрім цих обов'язків, Л. Денисенко викладав англійську мову для мешканців табору. Вершиною його кар'єри в таборі стало призначення керівником павільйонів України й Білоруси на державній мандрівній виставці 1951 р. Разом з мамою він впродовж року подорожував величезним континентом і саме тоді понад два мільйони австралійців вперше почули слово Україна і побачили високі зразки її мистецтва.

З 1952 р. починається багаторічна викладацька діяльність Л. Денисенка в художніх закладах Австралії. Упродовж восьми років він викладав образотворче мистецтво в гімназіях, згодом його призначили завідувачем школи графічного мистецтва в м. Параматта. З 1970 р. викладав графіку й образотворче мистецтво в Кореспонденційній школі, а в 1991–1994 рр. – у Християнській академії Бетел. Окрім того, Л. Денисенко разом з братом певний час мав приватну студію.

Разом з викладанням і мистецькою роботою важливим напрямом його діяльності стало пропагування християнських чеснот. 1953 р. Л. Денисенка посвячено в духовний сан, а з 1972 р. він став місіонером поширення Божого Слова. Ще досить молодою людиною він відчув вищу присутність у своєму житті, що скеровувала його долю, боронила від смерті, спонукала займатися мистецтвом. Цю вищу опіку він зрозумів так, що Бог береже його задля виконання роботи, яку має зробити саме він. Прозріння зійшло на художника однієї буремної ночі, коли йому було відкрито, що він має створити унікальну ікону Христа, писану самими словами, а слова ті – «Бог – це любов». Так з'явилася авторська техніка Леоніда Денисенка – «літерографія». 1973 р. перший літерографічний твір «Бог – це любов» побачив світ.

Утім, і до створення літерографічної ікони, і після того релігійне мистецтво відігравало важливу роль у творчості художника. Спочатку в Німеччині, а згодом в Австралії він розписав п'ять іконостасів для православних храмів. Також писав канонічні образи й створював власні іконографічні композиції. Подвижницькою роботою стало оздоблення мозаїками храму в Православному центрі, збудованому в Канберрі до 1000-річчя хрещення Руси.

1968 р. він виступив у дещо незвичній для себе ролі, а саме виставив на конкурс проект монументу на честь поселенців Австралії. Його робота дістала на конкурсі

першу премію, монумент був збудований у м. Фейрфілд поблизу Сіднея.

Усі роки свого перебування в Австралії Л. Денисенко не припиняв громадської діяльності щодо організації повноцінного культурного життя української діаспори. Після першого досвіду, а саме мандрівної виставки 1951 р., він разом з матір'ю і братом продовжує популяризувати українську культуру на теренах Австралії. 1955 р. в Сідней Ніна Денисенко заснувала свою балетну школу та Українсько-австралійський народний балет «Дніпро». Л. Денисенко був художником-декоратором ансамблю, виступав як танцюрист і музикант (зокрема, зіграв роль козака-бандуриста в «Причинній»). 1973 р. він став засновником і головою українського товариства «Відродження», метою якого була агітація проти вживання алкоголю й тютюнопаління. Його любов до Батьківщини іноді знаходила собі й досить несподівані форми. Наприклад, перебуваючи в Нью-Йорку, він звернувся до представника Австралії при ООН з протестом проти вживання перед словом UKRAINA артикля the, оскільки таке написання ставило Україну на рівень провінції, а не повноцінної країни. Це звернення Л. Денисенка розглянуто і, зрештою, вирішено позитивно.

Попри те, що Л. Денисенко здобув добру освіту в Європі, в Австралії він удосконалював свою майстерність у сіднейській Державній мистецькій школі. Водночас він пройшов курс журналістики в Інтернаціональній кореспонденційній школі. На сьогодні Л. Денисенко – автор 8 персональних та 28 спільних мистецьких виставок у країнах усього світу. Його твори зберігаються в музеях Австралії, Канади, США, Ватикану, України. Його ім'я вписане до словників й енциклопедій, виданих у США, Британії, Австралії, Україні. Він має членство в багатьох Австралійських та міжнародних організаціях, серед яких Наукове товариство Шевченка, Союз українських організацій Австралії, Інтернаціональна українська агенція, Українське вільне козацтво тощо.

Серед великої мистецької спадщини Л. Денисенка особливе місце посідає згадана вище техніка «літерографія». Винайдена в 1973 р., вона в прямому перекладі означала рисування літерами. Це був наступний етап розвитку його графіки, у якому набула майстерність проявилася в несподіваній, надзвичайно трудомісткій формі.

Графічне минуле літер має глибоку історію. Були часи, коли процес писання й рисування принципово не різнився, оскільки окремі слова й поняття існували у вигляді

пиктограм. Літерне письмо має більш пізні походження, але графічний каркас літер також формувався на основі перетворених на знак, абстрагованих пиктограм. Використання літерного письма з метою створення зорового образу відоме вже із часів античності. У добу середньовіччя існувало мистецтво візуальної поезії, певний час забуте, але згадане за часів Ренесансу. У XVII–XVIII ст. воно поширюється в більшості європейських країн, зокрема в Україні. Майстром так званих фігурних віршів був Іван Величковський, який обґрунтував функціонування зорової поезії і подав приклади понад 20 жанрових її різновидів. На початку XX ст. жанр візуальної поезії відродили поети-авангардисти. Гійом Аполлінер 1918 р. видав збірку «Каліграми», де вірші було написано у вигляді малюнків, що виражали головну тему твору [6]. У 1920–1930-х рр. в Україні діяла група панфутуристів під проводом Михалія Семенка й Павла Ковжуна, які писали свої вірші у вигляді конструктивістських фігур. Цю техніку віршування було названо поезомалярством.

Принциповою відмінністю літерографії Л. Денисенка є те, що вперше в цій техніці почав працювати не поет, а професійний графік. До того ж від самого початку він мав іншу мету. Його попередники задовольнялися оформленням тексту в певну фігуру, не переймаючись мистецькою якістю зображення. Насправді все це не виходило за межі своєрідного візуального трюку. Л. Денисенко ставив за мету досягти вищої художньої якості у своїх літерографічних роботах. «Це неначе злиття зображення картини з її буквальним змістом в одну неподільну цілість, що робить кожний літерографічний твір більш описовим, оригінальним та цікавим, ніж звичайний рисунок, малюнок чи фотографія», – писав він у поясненні до свого літерографічного автопортрету. У цій рідкісній графічній техніці художник ставив собі вкрай складні завдання: необмежений діапазон тем – портрети, ландшафти, символічні й орнаментальні зображення; збалансована композиція лінійних форм з дотриманням законів ритму й гармонії; виконання найдрібніших деталей виключно літерами; створення ефектів тональних переходів і делікатних відтінків. Водночас літерографічний твір також має виконувати інтелектуальні й духовні завдання – текст, яким нарисовано твір, може нести інформаційний або релігійний зміст.

Першим і головним літерографічним твором Л. Денисенка стала унікальна ікона Ісуса Христа зображена словами «Бог – любов» 79 мовами світу (рис. 1).

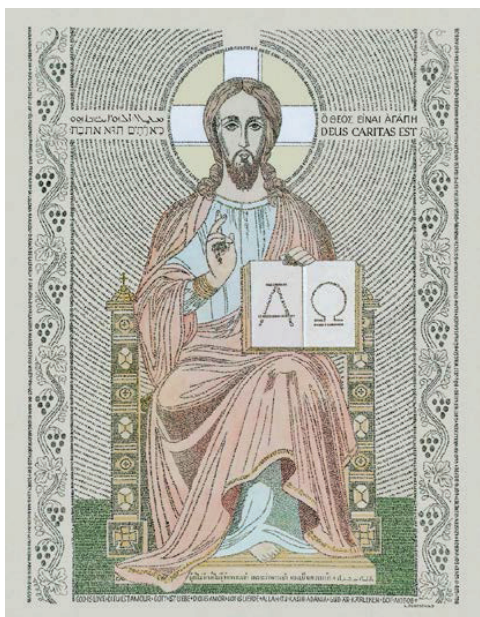

Рис. 1. Л. Денисенко. Бог – любов. 1973. Перо, туш

Загалом тут використано 99 175 літер. Для цієї роботи художник обрав традиційний іконографічний сюжет – Христос на троні з піднятою в благословенні десницею і відкритою книгою в лівій. На сторінках книги грецькі літери – альфа й омега, що має ілюструвати слова Христа: «Я є Альфа і Омега» (тобто початок і кінець всього Божого творіння). Стилістично образ Ісуса, форма трону і сам сюжет походять з традиції візантійського іконопису. Для цієї ікони Л. Денисенко обирає центричну композицію, а фігуру Христа збільшує до максимуму, підкреслюючи так монументальний ієратизм його пози й урочистий характер головної ідеї зображення. З величезної іконографії ликів Ісуса художник обирає найбільш врівноважений, благородний образ, у якому духовність єднається з інтелектуалізмом. Це образ наставника й опікуна людей, що шукає розуміння не через страх, а через мир і любов. Натомість разом з канонічними рисами художник вводить до іконографії цього зображення й дещо нове. Насамперед замість звичайного однотонного тла він використовує текст, який розходить від німба концентричними колами, немов сигнал від божественної антени для всіх народів світу. Береги ікони майстер оздоблює орнаментом у вигляді хвилястої лози з гронами винограду, що символізує жертвну кров Христа, пролиту ним за гріхи людства. Ця орнаментация стилістично близька до оздоблення українських вишивок.

Із суто технічного боку, ікона виконана за всіма правилами графічного мистецтва. Зараз, якщо взяти до уваги, що художник оперує не лініями, крапками й штрихами, а літерами 79 мов,

досягаючи при цьому ефектів світла й тіні, щільного штрихування або примхливого лінійного розчерку, тонких тональних переходів, то стає зрозумілим, що це вже не просто мистецтво, а подвижницька праця. При значному збільшенні зображення поступово розкривається технічна «кухня» цієї титанічної роботи (рис. 2).

Рис. 2. Л. Денисенко. Бог – любов. Фрагмент

Залежно від потреб виявлення форми майстер з винятковим розумінням художніх можливостей шрифту збільшує або зменшує його розмір, потоншує чи потовщує написання літер, розріджує або навпаки згущує текст. Він вільно виписує (випикує) хвилясті лінії, компактно укладає шрифти в геометричні площини, віртуозно прилаштовує до виявлення найтонших нюансів форми. Окрім цього, Л. Денисенко, зважаючи на характер написання літер тою чи іншою мовою, враховує їх конфігурацію і розташовує в найбільш придатному місці.

Тематика інших літерографічних творів Л. Денисенка має доволі різноманітний характер, як і їх стилістика. Серед них дві символічні композиції на тему Різдва. В одній з них велике серце, очевидно, Боже, об'єднує в собі матір і дитину, які асоціюються, як з Марією та Ісусом, так й із земними істотами. Іще одна символічна композиція присвячена ідеї миру, а саме зображення голуба й розгорнутої книги нарисоване латинським словом PAX. Не менш оригінально й несподівано виглядає герб Австралії нарисований словом AUSTRALIA (рис. 3).

Майстерність художника зростає настільки, що, здається, без усякого зусилля він передає вовну кенгуру, пір'я страуса, листя й квіти рослин. Чималу частину літерографій становлять портрети. Для кожного з них Денисенко знаходить окреме стилістичне

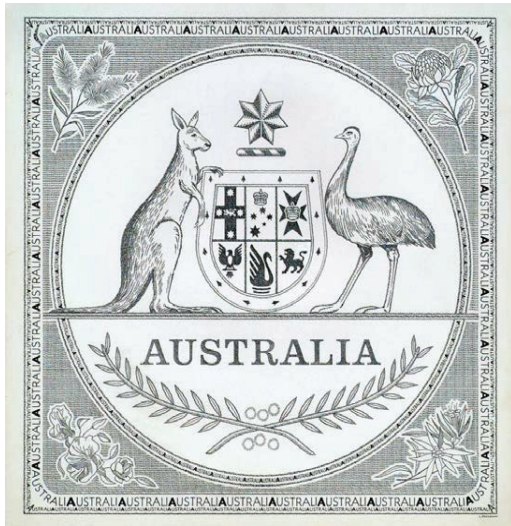

Рис. 3. Л. Денисенко. Державний герб Австралії. 1988. Перо, туш

тракування. Портрет племінника він рисує в легкій ескізній манері, використовуючи як тло текст зі своєрідним напутнім словом. Портрет Лотара фон Фабера, винахідника сучасного олівця, зроблений у суворій академічній манері на кшталт літографій XIX ст. (рис.4).

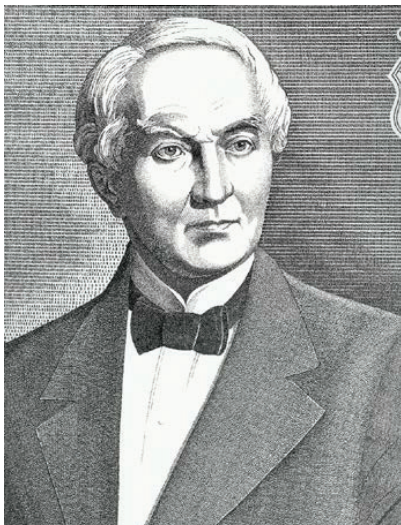

Рис. 4. Л. Денисенко. Лотар фон Фабер – винахідник сучасних олівців. 1979. Перо, туш

Найтонші тональні градації майстер передає виключно рисованим іменем самого винахідника. А от на автопортреті Л. Денисенко постає в традиційному образі художника з палітрою і пензлями, але текстове тло роботи майстер використовує для інформації про літерографію і викладення власного розуміння її художніх особливостей.

Так, літерографія – це не лише оригінальна графічна техніка, а й концепція, у якій

закодовано ідею макро- й мікрокосму. Адже на віддалі літерографічне зображення мало чим відрізняється від звичайного тонового рисунку, оскільки око не читає окремі елементи-літери, з яких воно утворене. Натомість при наближенні виникає ефект розширення зору, як під мікроскопом. Око починає розрізняти «клітинну» структуру зображення з літер, що утворюють його змістову будову. Так, у літерографії ми маємо справу з виявленням зовнішнього образу через внутрішню суть.

ВИСНОВКИ

Установлено й детально відтворено невідомі факти життя та творчого поступу видатного митця української діаспори Л. Денисенка. Виявлено генезу його відданості Україні, усупереч тому, що із часів дитинства художник жодного разу не ступав на рідну землю. Акцентовано релігійний характер багатьох творінь митця як результат глибокої віри й християнського способу життя. Показано широкий спектр громадської і культурно-просвітницької діяльності Л. Денисенка, його досягнення в царині художньої освіти. Доведено глибоко оригінальний характер авторської техніки «літерографія». Проаналізовано семантико-образний ряд, художні прийоми й композиційні особливості основних літерографічних творів Л. Денисенка. Підкреслено непересічну майстерність автора і разючу трудомісткість його творінь.

ЛІТЕРАТУРА

- [1] Енциклопедія Української Діаспори / голов. ред. В. Маркусь; співред. Д. Маркусь. Нью-Йорк, Чикаго : Наукове Товариство ім. Шевченка в Америці, 2012. 348 с.
- [2] Енциклопедія української діаспори / голов. ред. В. Маркусь. Нью-Йорк: Наукове Товариство ім. Шевченка в Америці, Фундація Приятелів Енциклопедії Українознавства, 1995. Т. 4 : Австралія, Азія, Африка. 251 с.
- [3] Енциклопедія сучасної України. URL: <https://esu.com.ua>. (дата звернення: 12.07.2023).
- [4] Денисенко Л. Моя Україна: ретроспекція творчості. Київ : Майстерня книги, 2009. 472 с.
- [5] Новоженець-Гаврилів Г. П. Культурно-мистецькі процеси в середовищі української діаспори кінця 1940–1970-х років: поліваріантність художнього досвіду : автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства: 26.00.01. Львів, 2013. 20 с.
- [6] Новоженець Г. Образотворче мистецтво української діаспори 1940-1970 років: поліваріантність художнього досвіду. Львів : Кальварія, 2015. 280 с.
- [7] Папета С. Ака Перейма – її модель світу. *Образотворче мистецтво*. Київ : Софія-А, 2004. № 3. С. 86–89.
- [8] Папета С. Сходи в небо. *Сучасність*. Київ, 2003. № 9. С. 124–128.

[9] Папета С. Формула ідеальної втечі. *Сучасність*. Київ, 2004. № 3. С. 132–135.

[10] Папета С. Живопис Михайла Глейзера. *Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв* / за заг. ред. Даниленка В.Я. / упор. Котляр Є.О. Харків : ХДАДМ, 2011. № 9. С. 249–262.

[11] Папета С. Творчість Аркадії Оленської-Петришин. Сьомі Платонівські читання. Тези доповідей Міжнародної наукової конференції. Київ : Видавництво Людмила, 2020. С. 131–133.

[12] Папета С. Етномотиви в творчості Леоніда Денисенка. *Теорія та практика дизайну: збірник наукових праць*. 2015. Вип. 7. С. 184–189.

[13] Папета С. Графіка Леоніда Денисенка в контексті мистецтва української діаспори. *Молодий вчений: Науковий журнал*. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2017. № 9 (49). С. 208–212.

[14] Понад кордонами. Модерна українська книжкова графіка 1914–1945 / авт.-упоряд. Мудрак М. Київ : Критика, 2008. 176 с.

[15] Спілка українських образотворчих митців Австралії. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Спілка_українських_образотворчих_митців_Австралії. (дата звернення: 2.03.2025).

[16] Українці Австралії: енциклопедичний довідник / за заг. ред. В. Шумського. Сідней : «Вільна Думка» і Товариство Збереження Української Спащини в Австралії, 2001. 673 с.

[17] Українці у світі: довідник / авт.-упоряд. Воронін В. М., Дроздовська С. А. Київ : Український Центр духовної культури, 2005. 143 с.

[18] Українські митці у світі. Матеріали до історії українського мистецтва ХХ ст. / авт.-упоряд. Стельмащук Г. Г. Львів : Априорі: Львів. нац. акад. мистец., 2013. 520 с.

[19] Українське образотворче мистецтво в Австралії. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Українське_образотворче_мистецтво_в_Австралії. (дата звернення: 2.03.2025).

[20] Художники України. Живопис. Графіка. Скульптура. Декоративно-прикладне мистецтво. Творчобіографічний довідник / ред. рада І. Бугаєнко [та ін.]. Київ : ІПРЕЗ, 2001. 221 с.

REFERENCES

[1] Markus, V. (Ed.). (2012). *Entsyklopediia Ukrainskoi Diiaspory*. [Encyclopedia of the Ukrainian Diaspora]. Niu-Iork, Chikaho: Naukove Tovarystvo im. Shevchenka v Amerytsi [in Ukrainian].

[2] Markus, V. (Ed.). (1995). *Entsyklopediia Ukrainskoi Diiaspory*. [Encyclopedia of the Ukrainian Diaspora]. (Vol. 4 : Avstraliia, Aziia, Afryka). Niu-Iork: Naukove Tovarystvo im. Shevchenka v Amerytsi, Fundatsiia Pryiateliv Entsyklopedii Ukrainoznavstva [in Ukrainian].

[3] Entsyklopediia suchasnoi Ukrainy. [Encyclopedia of Modern Ukraine]. Retrieved from <https://esu.com.ua> [in Ukrainian].

[4] Denysenko, L. (Ed.). (2009). *Moia Ukraina: retrospektsiia tvorchosti*. [My Ukraine: a retrospective of creativity]. Kyiv: Maisternia knyhy [in Ukrainian].

[5] Novozhenets-Havryliv, H.P. (2013). *Kulturno-mystetski protsesy v seredovyshchi ukrainskoi diaspory kintsia 1940–1970-kh rokiv: polivariantnist khudozhnoho dosvidu* [Cultural and artistic processes in the Ukrainian diaspora of the late 1940s–1970s: polyvariance of artistic

experience]. *Extended abstract of Candidate's thesis*. Lviv [in Ukrainian].

[6] Novozhenets, H. (2015). *Obrazotvorche mystetstvo ukrainskoi diaspory 1940–1970 rokiv: polivariantnist khudozhnoho dosvidu*. [Fine Arts of the Ukrainian Diaspora 1940–1970: Polyvariance of Artistic Experience]. Lviv: Kalvariia [in Ukrainian].

[7] Papeta, S. (2004). *Aka Pereima – yii model svitu*. [Aka Pereima is her model of the world.] *Obrazotvorche mystetstvo*. [Fine arts]. Kyiv: Sofia-A. № 3 [in Ukrainian].

[8] Papeta, S. (2003). *Skhody v nebo*. [Stairway to heaven]. *Suchasnist*. [Modernity]. Kyiv. № 9 [in Ukrainian].

[9] Papeta, S. (2004). *Formula idealnoi vtechi*. [The formula for a perfect escape]. *Suchasnist*. [Modernity]. Kyiv. № 3 [in Ukrainian].

[10] Papeta, S. (2011). *Zhyvopys Mykhaila Hleizera*. [Painting by Mikhail Glazer]. *Visnyk Kharkivskoi derzhavnoi akademii dyzainu i mystetstv*. [Bulletin of the Kharkiv State Academy of Design and Arts]. Kharkiv: KhDADM. № 9 [in Ukrainian].

[11] Papeta, S. (2020). *Tvorchist Arkadii Olenskoi-Petryshyn*. [The work of Arkady Olenska-Petryshyn]. *Somi Platonivski chytannia. Tezy dopovidei Mizhnarodnoi naukovo konferentsii*. [Seventh Platonic Readings. Abstracts of the reports of the International Scientific Conference]. Kyiv: Vydavnytstvo Liudmyla [in Ukrainian].

[12] Papeta, S. (2015). *Etnomotyvy v tvorchosti Leonida Denysenka*. [Ethnomotives in the work of Leonid Denysenko]. *Teoriia ta praktyka dyzainu: zbirnyk naukovykh prats*. [Theory and Practice of Design: Collection of Scientific Papers]. Kyiv: «Diia». Vyp. 7 [in Ukrainian].

[13] Papeta, S. (2017). *Hrafika Leonida Denysenka v konteksti mystetstva ukrainskoi diaspory*. [Leonid Denysenko's Graphics in the Context of Ukrainian Diaspora Art]. *Molodyi vchenyi: Naukovyi zhurnal*. [Young Scientist: Scientific Journal]. Kherson: Vydavnychiy dim «Helvetyka». №9 (49) [in Ukrainian].

[14] Mudrak, M. (Ed.). (2008). *Ponad kordonamy. Moderna ukrainska knyzhkova hrafiika 1914–1945*. [Beyond Borders. Modern Ukrainian Book Graphics 1914–1945]. Kyiv: Krytyka [in Ukrainian].

[15] Spilka ukrainskykh obrazotvorchykh myttsiv Avstralii. [Ukrainian Visual Artists Association of Australia]. Retrieved from https://uk.wikipedia.org/wiki/Спілка_українських_образотворчих_митців_Австралії [in Ukrainian].

[16] Shumko, V. (Ed.). (2001). *Ukraintsi Avstralii: entsyklopedychnyi dovidnyk* [Ukrainians in Australia: an encyclopedic guide]. Sidnei: «Vilna Dumka» i Tovarystvo Zberezhennia Ukrainskoi Spadshchyny v Avstralii [in Ukrainian].

[17] Voronin, V.M., & Drozdovska, S.A. (Ed.). (2005). *Ukraintsi u sviti: dovidnyk*. [Ukrainians in the world: a guide]. Kyiv: Ukrainskyi Tsentr dukhovnoi kultury [in Ukrainian].

[18] Stelmashchuk, H.H. (Ed.). (2013). *Ukrainski myttsi u sviti. Materialy do istorii ukrainskoho mystetstva XX st*. [Ukrainian Artists in the World. Materials on the History of Ukrainian Art of the 20th Century]. Lviv: Apriori: Lviv. nats. akad. mystets. [in Ukrainian].

[19] *Ukrainske obrazotvorche mystetstvo v Avstralii*. [Ukrainian fine arts in Australia]. Retrieved from https://uk.wikipedia.org/wiki/Українське_образотворче_мистецтво_в_Австралії [in Ukrainian].

[20] Buhaenko, I. (Ed.). (2001). *Khudozhnyky Ukrainy. Zhyvopys. Hrafika. Skulptura. Dekorativno-*

прикладне мистецтво. Tvorcho-biografichniy dovidnyk.
[Artists of Ukraine. Painting. Graphics. Sculpture. Decorative

and applied arts. Creative and biographical guide]. Kyiv:
IPREZ [in Ukrainian].

ABSTRACT

Papeta S., Yaremchuk O., Latii O., Yakivyyuk O., Solopov V. With God in the heart and Ukraine in the soul

Despite the awakening of interest in the art of the Ukrainian diaspora, caused by Ukraine's independence, the work of L. Denysenko remains a little-known phenomenon of our artistic heritage. With the exception of brief information in Wikipedia and the Encyclopedia of Modern Ukraine, information about the artist and his work is extremely limited. This publication is aimed at familiarizing an interested audience with the personality of L. Denysenko and one of the brightest pages of his work.

Purpose. To introduce into scientific circulation the facts of the life path of the Australian artist of Ukrainian origin L. Denysenko (1926–2020), to analyze the "literography" technique he invented, to present graphic works made in this technique.

Methodology. The thorny path of a Ukrainian boy from Poland to Australia, the course of his life, the first manifestations of talent, artistic education, and professional work were studied through personal communication and correspondence with L. Denysenko in the 2010s. Part of the information was obtained from printed sources, mainly interviews in the press, from his personal notes, and communication with the artist's acquaintances. The artist's creative heritage was studied using materials from a voluminous photo archive provided by L. Denysenko's trusted person.

Results. Biographical data and stages of L. Denysenko's creative progress were studied and systematized. Printed sources on the art of the Ukrainian diaspora, etc. were analyzed. half of the 20th century. The theoretical basis of the technique of "literography" is studied through comparison with similar graphic techniques of the past. The innovative nature of L. Denysenko's letterographic works is revealed.

Scientific novelty. Previously unknown facts of L. Denysenko's biography are published for the first time. The reasons for the organic connection with Ukrainian culture are revealed, despite the fact that the artist never set foot on his native land after emigration. The innovative nature of L. Denysenko's author's technique of "literography" is proven.

Practical relevance. The results of the study can be used by specialists in the history of Ukrainian art and design. The publication of the artist's letterographic works will have practical value for graphic designers, artists, and teachers of art disciplines.

Keywords: art, letterography, creative heritage, printed graphics, sculpture, art of the Ukrainian diaspora, painting, calligrams, iconography.

AUTHOR'S NOTE:

Papeta Serhiy, Candidate of Art History, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Design, "KROK" University, Kyiv, Ukraine, e-mail: papetasp@krok.edu.ua, orcid: 0000-0001-9896-4411.

Yaremchuk Olena, Candidate of Art History, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Design, "KROK" University, Kyiv, Ukraine, e-mail: YaremchukE@krok.edu.ua, orcid: 0000-0002-3982-8580.

Latii Oksana, Master in Interior Design, Assistant Professor at the Department of Design, "KROK" University, Kyiv, Ukraine, e-mail: OksanaLI@krok.edu.ua, orcid: 0009-0003-5118-5279.

Yakivyyuk Olena, Master of Design, Designer, Assistant at the Department of Design, "KROK" University, Kyiv, Ukraine, e-mail: YakiviukOI@krok.edu.ua, orcid: 0009-0009-6124-6024.

Solopov Vyacheslav, Architect, Artist, Assistant at the Department of Design, "KROK" University, Kyiv, Ukraine, e-mail: SlavaSA@krok.edu.ua, orcid: 0009-0000-2754-4217.

Стаття подана до редакції 05.03.2025 р.